

TEATRUL ROMÂNESC DE AZI: TENDINȚE, FENOMENE, PERSONALITĂȚI

„Săptămîna patimilor“ după douăzeci de ani

Un comentator al teatrului românesc contemporan scrie despre piesele lui Paul Anghel că în ele „Este mult mai puțină ficțiune [...] decît s-ar putea crede judecînd după distincția literară, pregnanța metaforică etc.“¹ E bine, e rău — aceasta puținătate a ficțiunii? Istoricul e, oricum, bucuros să o constate. Și iată de ce: dacă dramaturgul inventează un personaj sau o situație, spectatorul (o știu din experiență!) este dispus să-i dea mai repede crezare dramaturgului, decît istoricului. „Cum era să inventeze?“ — aceasta este aproape întotdeauna replica deîndată ce specialistul încearcă să restabilească adevărul.

În **Săptămîna patimilor**, care împlinește în 1988 vîrsta de douăzeci de ani, ficțiunea nu este absentă și nici n-ar putea fi. Nu sînt absente nici unele inadvertențe pe care istoricul și șicanier le-ar inventaria cu plăcere: Matia Corvin, nu Matei (sînt două nume diferite, după cei doi apostoli Matei și Matia), dar aici greșesc și atîția istorici (și chiar cruditul **Dicționar onomastic românesc** al lui N. A. Constantinescu!); data bătăliei de la Baia este 1467, nu 1469 etc. Dar acestea toate nu interesează teatrul și „Teatrul“.

Săptămîna patimilor este un excelent exemplu de piesă istorică, născută din preocupări actuale. Ce l-a îndemnat să scrie această piesă, autorul o spune foarte limpede, cînd evocă „niște circumstanțe speciale, cînd istoria contemporană autorului își căuta niște puncte de sprijin înapoi. Cînd anume evenimente din istoria prezentă a Europei tîneau să reediteze trecutul cu o egală putere dramatică, cu puterea catastrofei. **Săptămîna patimilor** a fost scrisă în anul 1968...“².

Relația dintre desfășurările istorice din acel an și mesajul politico-ideologic al piesei este atît de vădită, încît abia dacă mai necesită explicații. Paul Anghel a căutat în istoria românească o situație similară și a găsit-o în 1476, în momentul invaziei oștii otomane, avîndu-l în

frunte pe însuși cuceritorul Constantinopolului, Mehmed al II-lea.

Ideea centrală a piesei este, astfel, confruntarea dintre două politici: cea a unei mari puteri (sau, dacă am utiliza terminologia de astăzi, o super-putere) care a făcut din expansiune țelul suprem și cea a unei puteri mici, decisă să-și apere neatîrnarea. Voința Moldovei de a rămîni independentă este întruchipată de piesă. S-a spus despre felul în care el a fost înfățișat de Paul Anghel că Ștefan din **Săptămîna patimilor** „nu este un personaj de epocă, ci un mesager al idealurilor unei întregi istorii: el se sustrage astfel timpului său delimitat concret, devenind un simbol al istoriei naționale **împlinite ferm la poarta Occidentului**, acolo unde se încrucișează amenințător drumurile tuturor armatelor tinjînd la cucerirea deplină a lumii“³. Este adevărat — și acesta ni se pare a fi unul dintre marile merite ale piesei — că Ștefan nu are o determinare îngust cronologică. Fără didacticisme, care ar fi fost dăunătoare, Paul Anghel îl arată implicit pe voievodul român ca fiind continuatorul geților, care au îndrăznit singuri să se măsoare cu forța uriașă a împăratului persan, Darius I, tocmai pentru că erau „cei mai viteji și cei mai drepecți dintre traci“. Situaerea în perspectiva istoriei este și clară și convingătoare: luptători pentru independență au fost și înainte de Ștefan, și vor fi și după el, pentru că apărarea neatîrnării este o permanență a istoriei românești.

Exprimînd această constantă, Ștefan din **Săptămîna patimilor** nu este un personaj abstract, în afara timpului, ci un om al epocii sale. Paul Anghel l-a modelat aidoma după bineștiutul portret al lui Grigore Ureche și după alte mărturii documentare și cronicărești, iar momentul ales — invazia otomană din 1476 — l-a înfățișat în spiritul formulei, atît de adevărate, atît de impresionante, a lui Nicolae Iorga pentru a înfățișa acest

urias **challenge** al istoriei: „Atunci Ștefan înțelese că lui i-a venit ceasul luptei cu moartea”⁴.

În înclăștarea teribilă moldo-osmană, astfel cum este ea înfățișată în pișcă, istoricul distinge trei planuri: modelul conflictului asimetric; indiferența Europei; conflictul cu boierii (Isaia).

Prin disproporția vădită a forțelor, războaiele românilor cu Poarta Otomană aparțin tipului denumit astăzi conflicte asimetrice. Pentru ca victoria să rămână de partea celui mai slab este necesar ca el să desfășoare o strategie a disuadării adversarului, a convingerii acestuia că nu poate atinge — oricât de mare i-ar fi puterea și oricât de numeroase biruințele — obiectivul politic al eforturilor sale militare, sprijinite pe superioritatea în efective și tehnică de luptă.

Paul Anghel a izbutit să arate de ce, după un început defavorabil — înfrângerea lui Ștefan la Valea Albă — victoria a rămas de partea marelui voievod. În condițiile timpului, sistemul logistic (aprovizionarea trupelor) se întemeia pe utilizarea resurselor teritoriului cucerit. Prin pustiirea teritoriului abandonat invadatorului, acesta rămânea prizonierul înfometat al propriei sale cuceriri. Evident, incendierea satelor, distrugerea recolțelor, otrăvirea puțurilor aduceau după sine suferințe populației, dar aceasta era prețul neatârării. Ciocîrlie îi explică sensul acestei strategii neguțătorului Iacoppo: „Așa că noi [...] îi cam lăsăm să crape de foame și de sete (Cu bucurie crudă). Acum oștile sultanului umblă bezmetice și ar roade și pământul dacă n-ar fi spurcat (senin). Cum să ne apărăm? Iacoppo: Dar crăpați și voi! Ciocîrlie: Mai crăpăm și noi. Dar acesta ne este războiul...”⁵ Eficacitatea acestui război este confirmată de un martor ocular, Giovanni Maria Angioiello, visterul lui Mehmed al II-lea: „Sultanul a rămas păcălit deoarece crezuse că găsește țara îmbelșugată în grâne și pășuni, cum este ea într-adevăr, și a găsit-o deșartă de oameni și pretutindeni se ridica un praf de cărbune într-atît încît umplea cerul de fum și de cite ori ajungeam la popas eram cu toții negri la față și de asemenea și hainele noastre de sus pînă jos păli-meau. Pînă și caii sufereau din cauza prafului ce le intra în nări. De aceea niciodată sultanul nu cobora de pe cal și nici cetele de pază nu-și rupeau rîndurile pînă ce tabăra nu era alcătuită și paza asigurată din toate părțile”⁵. Mîndrul cuceritor al Constantinopolului nu îndrăznea, așadar, să descalece pe pământul Moldovei, pînă ce securitatea personală nu-i era asigurată! Un fapt plin de semnificație care ar fi meritat valorificarea dramaturgică, tocmai pentru că

i-ar fi îngăduit spectatorului să înțeleagă mai bine valoarea acestui război de slăire a adversarului, practicat de români.

A doua mare problemă de ordin istoric a piesei este atitudinea statelor europene, mai exact a puterilor din Europa central-răsăriteană și occidentală. Absența oricărui sprijin, neînțelegerea funcției europene a rezistenței antiotomane a românilor, închiderea egoistă în plăcerile și rafinamentele unei vieți îndestulate se regăsesc în numeroase alte piese istorice. „Procesul Europei” — al Europei lașe — este el însuși o temă care ar merita urmărirea în cultura noastră. Paul Anghel a stăruit asupra problemei pentru că, față de alte evenimente din anul redactării piesei, ea avea o acută actualitate. Spiritul de demisie, de abandon față de agresor este și el — din păcate — o constantă a istoriei europene. Față de Poarta Otomană în evul mediu, față de Hitler, în zilele apropiate nouă — ca să luăm doar două exemple — cei care, prin forța lor, puteau curma răul nu au făcut-o. Și nu numai că nu s-au alăturat frontului de rezistență, dar au căutat înțelegerea cu agresorul, în speranța beneficiului și a îndreptării în altă direcție a loviturilor lui. Cînd i s-a dorit cooperarea, actele sale reprobabile au fost declarate simple „accidente de parcurs” și ignorate. Paul Anghel a înfățișat excelent această dureroasă realitate. Logofătul Mihail explică domnului rațiunile pasivității statelor creștine: „Doamne, voiesc a spune că lumea se liniștește, mulțumită au ba, și sub cruce, și sub cornul lunii ...Plugurile ară la fel, după cum se vede, și sub alți stăpîni; într-o parte se ridică geamii, în alta biserici, balanța cîntărește, iar oamenii se învață, ca și puil de urs pe jărat, cu gîndul supunerii... Ștefan (mormăind): Noi încă nu ne-am învățat. (Aspru.) Și nu voiesc a-i învăța pe ai mei cu un asemenea gînd. Mihail: Fiindcă sîntem prea aproape de primejdie, doamne. Vrem, nu vrem primejdia ne învăța a plăti cu sînge...”.

Lipsit de sprijinul lumii creștine, Ștefan nu putea continua o luptă care expunea Moldova distrugerii; trebuia să găsească o formulă de înțelegere cu Poarta, care să asigure țării esențialul: autonomia. Cînd Paul Anghel și-a scris piesa, el nu avea la îndemînă textul capital al umanistului italian Filippo Buonaccorsi-Calimachus, care, aflat în slujba regelui Poloniei, a negociat cu Ștefan și cunoștea foarte bine situația Moldovei și relațiile ei (ca și ale Țării Românești) cu Poarta Otomană. Într-o lucrare scrisă probabil în 1490, el face elogiu lui Vlad Țepeș și al lui Ștefan cel Mare, și, după ce relevă nepuțința occidentalilor — „O! iată ma-

Ștefan cel Mare — fragment dintr-o frescă de la Dobrovăț

rea putere (a turcilor — n.n.) atât de temută de mulțimea spaniolilor, de avuția francezilor, de virtutea italienilor, de forțele germanilor...” — și curajul popoarelor din sud-estul Europei, care au înfruntat urgia atacurilor osmane, conchide că românii „după ce au respins armele și încercările ei (ale Porții Otomane — n.n.), s-au învoit prin tratate nu ca învinși, ci ca învingători”⁶. Cuvinte memorabile — „nu ca învinși, ci ca învingători” — care ar putea încheia reprezentarea piesei, mai ales că autorul arată că „Pentru utilități didactice, finalul se poate totuși dilata...”

A treia problemă este cea a relațiilor domn-boier și atitudinea lui Isaia. Lăsăm la o parte faptul că trădătorul de la Baia

nu a fost Isaia, ci, mult mai probabil, marele vornic Crasnăș⁷ (am spus că nu discutăm inadvertențele); ceea ce interesează sînt rațiunile conflictului dintre Ștefan și gruparea de boieri, reprezentată de Isaia. În piesă, Isaia îl întreabă pe Mihail: „...luminate loțofăt, noi pentru cine ne vom vărsa sîngele: pentru țară sau pentru domn?” Răspunsul este în mentalitatea timpului: boierimea lupta pentru conservarea situației sale social-politice împotriva domnului autoritar, care voia să întărească puterea domnească (așa cum au făcut Vlad Tepeș sau Ștefan cel Mare) și împotriva turcilor, dacă aceștia voiau să transforme — așa cum procedaseră în sudul Dunării — țara în pašalic și să lichideze fizic sau să convertească la Islam clasa nobiliară. Față de același Mehmed al II-lea, o parte a boierimii muntene, ostilă politiciii lui Vlad Tepeș, a hotărît, deîndată ce victoriile viteazului domn l-au făcut pe sultan concesiv, să-l sprijine pe Radu cel Frumos, care era partizanul înțelegerii cu Poarta, în condițiile renunțării de către aceasta la transformarea țării în pašalic.

Scrisă acum două decenii, **Săptămîna patimilor**, elogiul politicii de independență românești, este, va fi întotdeauna o piesă actuală.

Florin CONSTANTINIU

¹ Mircea Ghițulescu, *O panoramă a literaturii dramatice române contemporane*, Cluj-Napoca, 1984, p. 159.

² *O antologie a dramaturgiei românești, 1944—1977. Teatrul de inspirație istorică*, ed. Valeriu Răpeanu, București, 1978, p. 563—564.

³ Constantin Cubleşan, *Teatrul, istorie și actualitate*, Cluj-Napoca, 1979, p. 193.

⁴ N. Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare*, București, 1966, p. 142.

⁵ *Călători străini despre țările române*, vol. I, ed. Maria Holban, București, 1968, p. 135—136.

⁶ Șerban Papacostea, *Tratatele Țării Românești și Moldovei cu Imperiul otoman în secolele XIV—XVI: ficțiune politică și realitate istorică* în vol. *Stat, societate, națiune*, Cluj-Napoca, 1982, p. 97—98.

⁷ Vezi observațiile lui Constantin Ciohodaru în „Studii și cercetări științifice” VII (1956), fasc. 1, p. 176—177.